

1950 -1951 Senelerinde Bulgarıstandan Tehcir Edilen Türk
Göçmemlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma
ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve
Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması

Dr. Oğuz Ari

G İ R İ Ş

Bu makalede kısa bir zaman önce yaptığımız araştırmada elde edilen neticelerin bir kısmını gözden geçireceğiz. Bu tecrübi mahiyetteki araştırmada elde edilen neticelerin gerek Orta Doğu gerek diğer alanlardaki sosyal şartlar hakkında faraziyeler kurmaya elverişli olmasını temenni ederiz. Sosyal şartlar kendilerine ve davranışa tesir eden içtimaî müesseselerin hatlarını aksettirirler; bu müesseselere şekil veren bazı hususlar hakkında elde edilecek malûmat, tedricen diğer hususlar hakkında da mûta toplamak şartıyla, sosyal şartların mahiyetini kavramamızı temin eder. Bu makalede aile müessesesi hakkında elde edilen mûtaları, göçmenlerin yerleştikleri memlekete içtimaî intibakını nazarı itibara alarak aile cesameti ve dayanışması bakımından gözden geçireceğiz. Mûtalar 1950-1951 senelerinde Bulgaristan'dan tehcir edilip Türkiye'de yerleşen göçmenlere sorular sorularak elde edilmiştir. Göçmenlerden örnek bir grup seçmek suretiyle içtimaî intibakın ve çalışma hayatına intibakın bazı hususlarını incelemiş bulunuyoruz. Çalışma hayatına intibaka dair bir makale başka bir dergide neşredilmiştir [1]. 37.351 ailede 154.393 göçmen 1950 - 1951 senelerinde Bulgaristan'ı terketmek zorunda kalmışlardır. Bu göçmenler Türkiye'de 40 vilâyetin şehir, köy ve kasabalarında iskân olunmuştur [2]. Biz bu göçmenler

[1] Oğuz Ari, «The Assimilation to Conditions of Work in Turkey of Turkish-Bulgarian Immigrants Expelled from Bulgaria between 1950 - 1951», *Integrat'ion* Nr. 3 (1959), sf. 198 - 203.

[2] Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü: *Toprak ve İskân Çalışmaları*, (Ankara, 1955), sf. 53.

arasında İstanbul'da Taşlıtarla'da ve Bursa'da Hürriyet mahallesinde yerleştirilenler üzerinde inceleme yaptık. Her iki iskân mintakasındaki göçmen evleri ya Hükümet tarafından inşa ettirilmiş yahut da müteahhide ihale olunmuştur. Bu yıllar zarfında tehcire tâbi tutulan bütün Bulgaristan'lı göçmenleri hükümet iskân etmiştir. Bursa ve İstanbul Türkiye'nin iki büyük şehri ve aynı zamanda sanayi merkezidir. Göçmenlerin iskân edildikleri mahalleler bu şehirlerin kenarındadır. Göçmenlere 5 sene müddetle vergi muafiyeti tanınmış, askerî hizmetten 2 sene muaf tutulmuşlar ve esnaf ve küçük san'at erbabına 1.000.000,— TL.'sım aşan krediler sağlanmıştır. Bizim üzerinde incelemeler yaptığımız göçmen grubu, yukarıda da belirttiğimiz gibi, göçmenler 40 vilâyette iskân olundukları için Bulgaristan'dan tehcir edilen bütün göçmenleri temsil etmemektedir. İlk gelişlerinde yapılan bir anketten elde edilen neticeler meslek itibariyle ekserisinin ziraatçı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda şehirlerden gelenlerin ekserisinin de meslek itibariyle küçük san'atkâr ve esnaf olduğu anlaşılmıştır [3]. Bu durum şehirlerde iskân olunan seçtiğimiz örnek grup için de aynen varittir.

AİLE MÜESSESESİNİN MAHİYETİ VE ÖNEMİ İLE İLGİLİ BAZI MÜTALÂA VE ARAŞTIRMALAR

Gillin ve Gillin'e göre karı koca, ve onların küçük çocuklarından teşekkül eden gruplar âlemsümuldür ve bu nevi gruplara basit aile denir [4]. Gene Gillin ve Gillin'e göre, dünyada mevcut aile bünyelerini tetkik ettiğimiz takdirde görürüz ki bazıları evlilik bağına büyük ehemmiyet atfederken diğerleri kan bağına esas olarak almaktadır. O halde iki umumî aile tipinden bahsedilmelidir: Esas bağı karı ve koca arasında olduğu konjügal aile; akrabalar arasındaki vazife ve münasebetlerin daha kesif ve önemli olduğu kandaşlığa dayanan aile (Consanguine family) [5]. Lowie, Gillin ve Gillin'in önceki tarifine benzer fakat daha tahdit edilmiş bir tarif üzerinde durmaktadır. Lowie'ye göre aile, evlilik müessesesine, yâni cinsî münasebetlerin içtimaî muhit tarafından kabule mazhar ol-

[3] Ali Tanoğlu, «Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi», *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 14, 1-4, (1952), sf. 132.

[4] J. L. Gillin, J. P. Gillin, *Cultural Sociology*, (New York, 1950), sf. 223.

[5] J. L. Gillin, J. P. Gillin, adı geçen eser, sf. 227 - 228.

muş şekli'ne, tekabül eden bir bağı gerektirir. Gene Lowie'ye göre Radcliffe - Brown'm basit olarak vasıflandırdığı aile, bir karı ve koca ile onların çocuklarından ibarettir. Çocukların aileye dahil edilmesi fizyolojik değil fakat sosyolojik mânada anlaşılmalıdır^[6]. Her iki müellif de bundan başka, gerek tek taraflı (unilateral) gerek iki taraflı (bilateral) şekli ile geniş aileyi mevzu bahis etmektedirler.

Geniş aile mevzuumuz bakımından önemlidir. Matthews, Ankara'da Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri talebeleri arasında yaptığı bir anketin neticelerini gözden geçirmiş ve en sık olarak 4 fertli ailelere rastlamıştır. Diğer taraftan elde ettiği neticelere göre, 8 ferdi olan aileler 7 ferdi olanlardan fazladır. Bu durum onu şu müşahedeyi kayda sevk etmiştir. Evlâdın karısını baba evine getirdiği geniş aile Türkiye'de hâlâ başlıca aile tipi olmakta devam etmektedir^[7].

Bununla beraber elde ettiği neticelere göre 3, 4, 5 ve 6 ferdlî ailelere, 7 ve 8 ferdlî ailelere nisbetle daha sık rastlandığı için bu mutâlar geniş ailenin, kendisini teşkil eden ferdlerin sayısı itibariyle, küçülmekte olduğuna da delâlet edebilir.

Stoodley, Filipinler'de ailenin başlıca sosyal müessese olmakta devam ettiğini müşahede etmiştir, ailedeki vecibe ve haklar lineer olarak iki büyük ana ve büyük babaya ve buna muvazi olarak yeğenler, amca ve halalara şâmildir. Böylece ehemmiyetli hak ve vecibeleri ve hissî âmilleri ailenin bünyesi tayin eder, ve bunlar beşikten mezara kadar sürer. Şehirlerin meslekler itibariyle arzettiği durum aile bağlarının müdil olan ağı üzerinde henüz bir tesir icra etmektedir^[8]. Yeni sanayiler kuruldukça, modern endüstri kültürünün, ailenin cesameti ve bunu tâkiben aile münasebetleri üzerinde menfî tesir icra edeceği tahmin edilebilir. A.B.D.'de 1790 senesinde ilk nüfus sayımı yapıldığı zaman bir ailede ortalama olarak 5.7 fert vardı, bu rakam işgal edilen mesken başına 1850 de 5.6 ya, 1900 de 4.7 ye; 1939 da 4.1 e; 1940 da 3.78 e düşmüştür. Nüfus sayımında «Aile» olarak kaydedilmelerine rağmen bunlardan birçoğu aslında akraba olmayan fertleri de ihtiva eden hane halkından müteşekkil-

[6] R. H. Lowie, *Social Organization*, (New York, 1953), sf. 215.

[7] A. T. J. Matthews, *Yetişen Türk İdarecileri*, (Ankara, 1955), sf. 11.

[8] B. H. Stoodley, «A Cross - Cultural Study of Structure and Conflict, of Social Norms», *The American Journal of Sociology*, LXV, I, (1959), sf. 40.

di. Çok geniş ailelerin nisbetinde bir azalma ve buna muvazi olarak küçük ailelerin nisbetinde çoğalma vardır. 1790 senesinde, 1930 yılına nisbetle, 10 veya daha çok fertten müteşekkil aileler beş misli fazla idi. Diğer taraftan, 1930 senesinde 1790 yılına nisbetle, bir veya iki fertten müteşekkil aileler iki veya üç misli fazla idi [9].

Aile münasebetlerinin sahası da daralmıştır. Basit gruplarda sıkı münasebetler dayanışmaya delâlet eder ve «biz» duygusunun meydana çıkmasına yarar [10]. Sıkı münasebetlerin hududunu aşmasına rağmen aileye yönelme (familism) bu çerçeve içinde önemlidir. Ernst W. Burgess ve Howey J. Locke'a göre aileye yönelme kuvvetli grup içi duygulara, ailenin gayeleri üzerinde ısrara, müşterek mülkiyete, karşılıklı desteklemeye ve aileyi idame ettirmek isteğine dayanır [11].

Albion Kolejinde Sosyolojiye başlangıç derslerine devam eden 68 beyaz Amerikalı talebe ile onların Amerika'da doğmuş 136 ebeveyni üzerinde inceleme yapan Panos D. Bardis bu halin artık yürürlükte olmadığını müşahede etmiştir. Elde edilen neticeler, en yüksek ortalamaların etrafında toplandığı maddenin daha genç kardeşlerin desteği ile ebeveyn yardım etmek olduğu halde, en düşük ortalamaların, evli çocuğun ebeveyn ile birlikte ikamet maddesi etrafında toplandığını göstermektedir. İktisadî hürriyeti, ideoloji, ikamet, hattı hareket hürriyetini kısıtlayan tedbirlerin birçoğu, sülhler tarafından kabule şayan görülmemiştir. Yakın aile fertlerinin umumî emniyetini temine matuf hareketlerin ekserisi onlarca müsbet karşılanmıştır. Arada kalan cevaplar ebeveyn ve kardeşlerden maa- da diğer yakın akrabaya yardıma dairdir [12]. Böylece, geniş ailedeki dayanışma ve münasebetlerin gevşediğine delâlet eden bir cereyan müşahede edilmiştir. Bu hal sanayileşmiş memleketler için varittir. İktisaden geri kalmış memleketler hakkındaki müşahedeler biraz farklıdır.

[9] Gillin ve Gillin, adı geçen eser, sf. 361.

[10] R. E. L. Faris, «Development of Small Group Research Movement» M. Sherif ve M. O. Wilson, *Group Relations at Cross Roads*, (New York, 1953), sf. 172 - 173.

[11] Bu ibareye D. D. Bard's tarafından «Attitudes Towards the Family Among the College Students and their Parents», adlı makalede atıf yapılmıştır. *Sociology and Social Research*, 43, 5, (1959), sf. 352 - 353, Atıf, E. W. Burgess ve H. J. Locke'un *The Family* adlı kitabıdır. (New York 1953), sf. 60.

[12] Bardis, adı geçen makale, sf. 354 - 355.

Prestbus, aileyi, bürokratik davranışla münasebetini gözönünde tutmak suretiyle tam mânası ile Garp medeniyetini benimsemiş memleketlerdeki durumu zaviyesinden ele almakta ve o çerçevede içinde ehemmiyetini belirtmektedir. Bir çok geri kalmış cemiyetlerin bürokrasilerinde müşahade olunan akraba kayırma ve subjektif davranışların, şahıslara karşı sadakatın teknik üstünlüğü maskeleydiği, aile münasebet şekillerinin bir manifestasyonu olduğunu, ifade eylemektedir. Garpta da buna benzer bir çatışma, yâni bürokratik normlara karşı aileye sadakat ve politik sadakat vardır, fakat objektif olmanın şartları da umumiyetle ortadadır. Orta Doğu'da geniş aile henüz parçalanmamıştır. Çok defa şahsî kararlar almak zoru dolayısıyla rasyonel bürokratik faaliyetlerin gelişmesi geriye doğru itilmektedir [13]. Buna benzer bünyevî hususiyetler bakımından Riggs, ziraî ve sınaî cemiyetler arasındaki farklara işaret etmektedir. Riggs'e göre, müessir bünye hususiyetleri bakımından şehir dışı ziraî bölgelerde münasebetlerin statik olduğu durumlarda, ilkel tip hâkimdir ve bu ahvalde mensubiyet umumiyetle doğuştan olmaktadır. Misali, ziraî alanlardaki geniş ailedir. Sendikalar, mektepler, kulüpler gibi daha gayrı şahsî, daha az an'aneci ve daha az seçici olan ikinci derecedeki bünye neveleri şehirli ve sanayileşmiş bir cemiyetin karakteristiklerindedir [14]. Stoodley, Batı cemiyetlerinden gayrı cemiyetlerde şahsî normlara önem verildiğini ve bu nevi normların mevcudiyetinin, aynı neviden diğer münasebetlerin aksine, konkre şahsî münasebetleri önemli kıldığını ifade eylemiştir. Normatif bir yöneliş olarak umumîlik Garp dünyasında, sanayi ihtilâlüne intibak eden bir davranış tarzı olması bakımından benimsenmiştir [15].

Yukarıda bahis konusu ettiğimiz mütalâalar umumî cereyanları belirtmektedir. Biz, ziraatin başlıca iktisadî faaliyet kolu olduğu memleketlerde bu umumî tabloda bazı değişiklikler meydana gelebileceğini belirtmek istiyoruz. Muhtelif sanayi kolları, fabrikalar ve atelyeler kuruldukça bu memleketlerdeki ailelerin cesametinde

[13] R. V. Presthus, «Behavior and Bureaucracy in Many Cultures», *Public Administration Review*, XIX, 1, (1959), sf. 27.

[14] F. W. Riggs, «Agraria and Industria - Toward a Typology of Comparative Administration», W. J. Siffin tarafından derlenen *Toward the Comparative Study of Public Administration* (Indiana Universitisi 1957) kitabında, Presthus, adlı geçen eser, sf. 29 dan naklen.

[15] Stoodley, adı geçen makale, sf. 39 - 40.

ve dayanışmada değişiklikler meydana gelebilir. Bunun daha objektif normların teessüsü üzerinde yapacağı tesir ileride görülecektir. 1945 deki Rus istilâsına tekaddüm eden devrede Bulgaristan'daki şehir ve kasabalar, umumî zirâî karakterlerini muhafaza etmişlerdir. Türkiye'de de zirâat başlıca iktisadî faaliyet koludur. 1956 yılında nüfusun %10 u üzerinde yapılan bir sondaja göre, 15 yaşından büyük 14, 498, 438 fert arasında 9, 317, 518 i zirâatte çalışmakta idi [16]. 1954 senesinde, 1948 yılı istihsal âmilleri fiatlarma göre, istihsal sektörlerinin sabit fiatlarla millî gelir içindeki müsbeti bakımından, zirâî sektörün payı %45.0 idi [17]. Bu zirâî karakter hane halkı sayısında da belirmektedir. Hane halkı sayısı itibariyle 1956 senesinde nüfusun %10 u üzerinde yapılan bir sondaj'a göre şehir ve kasabalarda 3 âzah ailelerin nisbeti (%16.8), 4 âzah ailelerin nisbeti (%18.8), 5 âzah ailelerin nisbeti (%16.4), 6 âzah ailelerin nisbeti (%11.7), şehir dışında ise 4 âzah ailelerin nisbeti (%14.6), 5 âzah ailelerin nisbeti (%15.9), 6 âzah ailelerin nisbeti (%14.4) ve 7 âzah ailelerin nisbeti (%11.2) idi [18].

Ailenin şehirlere nisbetle şehir dışı bölgelerde biraz daha geniş olduğu görülmektedir. Bununla beraber tekrar edelim ki nüfus sayımında «Aile» olarak kaydedilenlerin bir haylısı aslında akraba olmayanları da ihtiva eden hane halkı olarak gözönüne alınmalıdır. Sanayi branşlarının tesis edildiği mmtakalarda, geniş ailelerde buna muvazi tedricî bir eksilme temayülünün belirmesi beklenebilir.

Seçtiğimiz örnek grup zirâî hayattan sanayie geçen bir nüfusu temsil etmektedir, bu göçmenlerin ekserisi Bulgaristan'da küçük san'atkâr veya esnaf idiler, Türkiye'de ise ya aynı memlekete yahut da fabrikalarda çalışmaktadırlar. Örnek grup zirâî karakteri haiz olmamakla beraber neticeler bu memleketlerde olagelen bir vetireye işaret etmektedir. İlerde daha etraflı olarak başkaları tarafından da kontrol edilebilecek olan neticeler Bulgaristan'da göçmenlerin tehcir edildiği 1950 - 51 senesinden evvelki devreye nisbetle, zirâî karakteri haiz bir cemiyette, geniş aile müessesesinde bazı değişmeler olduğunu ortaya koymaktadır. Tekrar edelim ki bunlar önceki faraziyelerin reddini değil fakat bazı muhtemel tâdilleri ge-

[16] Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İstatistik Bülteni*, 33, (Ankara, 1956), sf. 129.

[17] İstatistik Bülteni, 18 (Ankara, 1955), sf. 95.

[18] İstatistik Bülteni, 33 (Ankara, 1956), sf. 146.

rektirir. Diğer taraftan sanayileşme bu grupta ailenin tedricen küçülmesinin yegâne sebebi değildir. Bununla beraber aile küçüldükçe aralarında daha az dayanışma olan daha müstakil üniteler ortaya çıkabilir.

ARAŞTIRMA TARZI

Ailenin cesametini incelemek maksadiyle ailede kaç kişi olduğu ve kimlerle birlikte oturdukları sorulmuştur. Aile münasebetleri ve aile dayanışması ile ilgili olarak bir meseleleri olduğu zaman kimlere danıştıkları; kimlerin tavsiyesini dinledikleri, aile fertleri ile bir arada mı çalıştıkları yoksa herkesin müstakil olarak mı hayatını kazandığı, herkes kendi hayatını kazandığı takdirde hali hazır aile fertleri ile bir arada oturmayı mı tercih edecekleri, kadınların çalışıp çalışmadığı ve bunun göçmenler tarafından nasıl karşılandığı sorulmuştur. Görüldüğü gibi aile münasebetleri ve dayanışması hakkındaki sualler, bu sahanın ancak bir kısmını kavramaktadır.

Dolayısıyla, cevaplar ve varılan neticeler incelenen sahaya münhasırdır. Bulgaristan'daki durumla mukayeseler bütün suallerde mevcuttur. Kadınların çalışıp çalışmadığı ve göçmenlerin bunu iyi karşılayıp karşılamadığı hakkındaki sualler, Gillin ve Gillin'in, kadınların artan kazanç imkânları ve kendi hayatlarını kazanmak hususunda bahsedilen imkânlar muvacehesinde onlara daha müstakil olma imkânı sağlanmakla beraber, bunun ailenin eski vahdetini sarstığı hakkındaki faraziyesini tahkik için sorulmuştur [19].

ÖRNEK GRUP

Taşlıtarla'da 2,037 aile, Hürriyet ve İstiklâl mahallelerinde 608 aile yerleştirilmiştir. Sualler Hürriyet mahallesinde 45 kişiye ve Gümüşsuyu'nda 93 kişiye sorulmuştur. Gümüşsuyu, dağınık bir iskân mıntakası olan Taşlıtarla'da 500 evlik bir mahalledir. Şu halde örnek grup 138 kişiden müteşekkildir ve kadınlarla erkekler eşit nisbette temsil edilmiştir. Her yaş grubu da eşit nisbette gruba da-

[19] Gillin ve Gillin, adı geçen eser, sf. 355.

hil edilmiştir. Cevap verecek olanları seçmek için Quota Control örnekleme metodu kullanılmıştır. Bu metoda göre anketi tatbik edecek olan şahsa, hangi vasıfları haiz kimselerle mülakat yapacağı hakkında talimat verilir ve hangi mahalle veya sokaklara gideceği bildirilir. Ayrıca gidilecek ev veya apartımanlar belirtilmez. Anketçi konuşacağı şahısları seçmekte serbesttir. Talimat, anketi hazırlayan büro tarafından tesbit edilir. Taşıtlarla'nın ancak bir kısmı yani Gümüşsuyu bu şekilde taranmış fakat Hürriyet mahallesi mesaha itibariyle daha küçük olduğu için her tarafında anket tatbik olunmuştur. Bundan maada Hürriyet mahallesinde 15 gün müddetle her gün anket yapılmış, Gümüşsuyunda ise 10 İktisat Fakültesi talebesi yalnız Pazar günleri evleri dolaşarak sualler sormuşlardır. Ondan dolayı Hürriyet mahallesinde evde kalan veya evinde çalışanlar, Gümüşsuyundakilere nisbetle daha fazla sayıda ankete dahil edilmişlerdir. Bu sebeplerden ötürü, gerek örnek grupta herkese eşit temsil olunma imkânı verilmemesi gerek örnek grubun cesameti bakımından, kendilerine anket sualleri sorulan 138 kişi o bölgelerdeki göçmenleri tam temsil etmemektedir ve neticeler hakkında ihtiyatlı olmak lâzımdır. İncelememiz daha ziyade bir ön proje mahiyetindedir. Cevaplar kodlanmış ve yüzdeler şeklinde sunulmuştur. Aşağıda aile hakkındaki suallerin cevaplarını gözden geçireceğiz. Tefsirler, incelediğimiz grup için muteber olmakla beraber gerek Taşıtlarla gerek Hürriyet mahallesindeki diğer göçmenler hakkında da bir fikir verebilir.

NETİCELER

TABLO. I.

Aile cesameti hakkında sualler

Bulgaristan'da iken ailede kaç kişi idiniz?	Türkiye'de kaç kişisiniz?	
	Hürriyet	Gümüşsuyu
2 — 5	% 46	% 65
6 — 10	% 40	% 33
Diğer gruplar	% 14	% 2
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

	<i>Bulgaristan'da ailede kimlerle beraber beraber oturuyordunuz?</i>		<i>Türkiye'de ailede kimlerle beraber oturuyorsunuz?</i>	
	<i>Hürriyet</i>	<i>Gümüşsuyu</i>	<i>Hürriyet</i>	<i>Gümüşsuyu</i>
Ailesi (Karısı ve çocukları ile birlikte)	% 40	% 51	% 66	% 78
Baba evinde yakınları ile birlikte	% 37	% 37	% 20	% 14
Karısının akrabaları ile birlikte	% 4	% 4	% 14	% 7
Diğer gruplar	% 19	% 8	—	% 1
Mecmu nisbet	%100	%100	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)	(45)	(93)

Örnek grupta, göçten sonra, gerek Hürriyet mahallesinde gerek Gümüşsuyunda nisbeten küçük yâni 2-5 fertten müteşekkil ailelerin nisbetinde bir çoğalma, buna muvazi olarak nisbeten büyük yâni 6-10 fertten müteşekkil ailelerin nisbetinde bir eksilme vardır. Bu eksiliş ve artışlar temayül mahiyetinde olmakla beraber, aynı zamanda, Konjügal ve geniş ailelerin mevcudiyetine de delil teşkil etmektedir. Aile cesametinde değişmeler hakkında verilen cevaplar her iki memlekette kimlerle birlikte oturduklarına dair verilen cevaplara nisbetle daha cüz'üddir. Yâni Türkiye'ye geleliberi aile cesametinin değiştiğini belirtenlerden daha çok sayıda kimse, göçten sonra yalnız karı ve çocukları ile birlikte ikamet ettiklerini bildirmişlerdir. İhtimal önceki cevaplara akraba olmıyanlar ithal edilmiş halbuki sonraki sualler buna müsait olmamıştır.

Karı koca ve çocuklardan müteşekkil konjügal aileler Türkiye'ye göçten sonra artmış, buna mukabil baba evinde akrabalarla birlikte ikamet edilen geniş aileler azalmıştır. Ancak bu artış ve eksilişler temayül şeklindedir. Elde edilen nisbetlere göre karısının akrabaları ile oturanlar her iki memlekette de azdır. İktisadî faktör tek başına ailenin küçülmesine sebep teşkil etmez. Ailenin bazı fertleri Bulgaristan'da kaldığı için göçlerin tesiri olmuştur. Diğer taraftan Türk Hükümeti göçmen ailelerini parçaharak ayrı ayrı evlerde iskân etmiş, bazı hallerde aym geniş ailenin fertleri memleketin muhtelif bölgelerinde yerleştirilmişlerdir. Bu durum konjügal aile sayısındaki artışın sebeplerinden biri hakkında fikir verebilir. Diğer taraftan, iskâhdanberi seneler geçmiş, göçmen çocukları bü-

yüyerek evlenmiştir. Gene de erkek evlâdın karısını baba evine getirdiği geniş aile tipi hâkim değildir.

Örnek grupta Hürriyet mahallesinde ve Gümüşsuyunda iskân-dan sonra geniş ailelerin nisbetindeki azalış, intibaka delildir. Bununla beraber patriarkal geniş aile müslüman cemiyetinde belirli bir tiptir. Fakat bu geniş aile Yugoslav Zadruga ailesine benzemez. Zadruga ailesi, baba soyundan gelen erkekleri, onların karılarını ve henüz evlenmemiş kız evlâtlarını ihtiva eder. Bu şekilde erkekleri içine aldığı halde evli kız evlâtlar dışında kalmaktadır; diğer taraftan başka soylara mensup olan ve eve geldikten sonra cemaatte mühim fonksiyonlar ifa eden zevceleri ihtiva eylemektedir. Bundan ötürü soy'a münhasır değildir [20]. Diğer taraftan Bulgaristan-da 1945 de vukubulan Rus istilâsına kadar Türk halkının bir çok bakımlardan uyduğu 1917 aile tedvinine göre kadınlara miras hakkı tanınmıştır. Bundan başka reşit olduktan sonra kadınlara mülkiyet hakkı ve her hususta muamelelere girişmek yetkisi verilmiştir. Diğer taraftan tatbikatta bu hakları, kocalarının nezareti altında buldukları için, tahdit edilmmişti [21]. Modern kanunlar kadınlara eşit haklar tanımaktadır. Kadınların cemiyet hayatına iştirâki, sanayi merkezlerinde ve şehirlerde, ailenin tedricen küçülmesinde ehemmiyetli bir âmil olabilir.

[20] Lowie, adı geçen eser, sf. 217 - 218.

[21] Z. F. Fındıkoğlu, *İçtimaiyat, cilt III, Hukuk Sosyolojisi* (İstanbul, 1958), sf. 248. Profesör burada Ahmet Cevat'ın *Türkiye'de Kadınlar* adlı eserinin 40 ıncı sahifesine bir atıf yapmıştır.

TABLO II.

Aşağıdaki neticeler aile münasebetleri ve aile dayanışması hakkındadır.

*Bulgaristan'da ve burada hangi işler için icabettikçe
kimlere danışyorsunuz?*

<i>Bulgaristan'da :</i>	<i>Hürriyet</i>	<i>Gümüşsuyu</i>
Hiç kimseye	% 40	% 23
Ana, baba ve ağabeyine	% 17	% 30
Büyüklerle	% 17	% 19
İhtiyar Türklere	% 7	% 12
Diğer cevaplar	% 19	% 16
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)
<i>Burada :</i>		
Hiç kimseye	% 46	% 22
Ana, baba ve ağabeyine	% 13	% 28
Büyüklerle	% 13	% 11
İhtiyar Türklere	% 2	% 5
Diğer cevaplar	% 26	% 34
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

*Bulgaristan'da ve burada kimlerin tavsiyelerini
dinliyordunuz?*

<i>Bulgaristan'da :</i>	<i>Hürriyet</i>	<i>Gümüşsuyu</i>
Danışmaz	% 32	% 28
Babasının, anasının, ağabeyinin	% 22	% 30
İlkin ailenin	% 17	% 12
Sonra ileri gelenlerin, kültürlü olanların Yaşlıların	% 4	% 10
Diğer cevaplar	% 25	% 20
Mecmu nisbet	%100	%100
<i>Burada :</i>		
Danışmaz	% 28	% 21
Akrabalar	% 13	% 30
Ana, babasına	% 20	% 17
İhtiyar Türklere	% 4	% 5
Diğer cevaplar	% 35	% 27
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Bulgaristan'da kimseye danışmayanları, babalarına, analarına, ağabeylerine, akrabalar da dahil olmak üzere yaşlılara, ihtiyar Türklere damşanlar takip etmektedir. Aynı sıra Türkiye'ye göç ettikten sonra da vardır.

Bulgaristan'da iken kimseden nasihat istemiyenleri, babalarından, analarından, ağabeylerinden, akrabalar da dahil olmak üzere yaşlılardan, ihtiyar Türklere nasihat isteyenler tâkip etmektedir. Türkiye'de yerleşmeyi müteakip cevaplar aynı sırayı takip etmiştir.

Tasnife tâbi tutulmayan ve «diğer cevaplar» başlığı altında toplanan çok sayıda cevaba rastlanmıştır. Bunlar tefsiri güçleştirmektedir. Bu durum ya suallerin cevap verenler için çok müphem olduğuna yahut da çok şahsî telâkki ettikleri için doğrudan doğruya cevap vermekten kaçındıklarına delâlet eylemektedir. Müphemlik bazı sorularda kullanılan kelimelerden ileri gelebilir. Meselâ «Bir meseleniz olunca kimlere danıştınız?» sorulundaki «meseleniz» kelimesi spesifik değildir. Diğer taraftan göçmenler anketçiler tarafından sorguya çekilmeye alışık değillerdir. Cevap almakta onun için de güçlük çekilmiştir. Bu mahzur bilhassa göçmenlerin çok şahsî telâkki ettikleri sualler için varittir.

Gümüüşsuyunda, Hürriyet mahallesine nisbetle aile münasebetleri ve dayanışması daha sıkı gibi gözükmektedir. Gümüüşsuyunda daha çok kimse aile fertlerine danışmakta, nasihat istemekte olup daha az kimse bağımsızdır. İctimaî ve iktisadî bakımdan muhit göçmenler için Gümüüşsuyunda ve Hürriyet mahallesinde birbirinden farksızdır. Göçmenler toprak sahibi değildir, ya fabrikalarda ya da san'atkâr ve esnaf olarak çalışmak zorundadırlar. Bununla beraber Gümüüşsuyunda, gerek göçmenlerin gerek Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelen dar gelirlilerin işgal ettiği çok sayıda gecekondu vardır ve daimî surette yenileri yapılmaktadır. Hürriyet mahallesinin civarındaki arazi Ziraat Bakanlığına ait olup işlendiği için orada bu durum yoktur. Gümüüşsuyunda ve Taşhtarlada halk tapusuz olarak Hazineye ait arsalarda inşaat yapmaktadır. Gecekondu sâkinlerinin yarattığı tehditkâr hava sebebiyle göçmenler arasındaki münasebetler Gümüüşsuyunda daha sıkı olabilir. Bununla beraber herhangi bir kanaate varmadan önce bu nokta etraflıca incelenmelidir. Meselâ, Hürriyet mahallesi sâkinlerinden ziyade Gümüüşsuyundakilerin Bulgaristan'da iken danışma ve nasihat için başkalarına baş-

vurdukları görülmektedir. O bakımdan Bulgaristan'daki hayatları incelenmelidir.

Kıdemin önemli olduğu cemiyetlerdeki durumun aksine ihtiyar Türklerin mevkii, belirtilmiş olmakla beraber, her iki memlekette de ehemmiyetli değildir. Bununla beraber yukarıda zikrettiğimiz tahditler dolayısıyla elde ettiğimiz mûtalara dayanarak kat'î tefsir yapılamaz. Diğer taraftan, aile küçüldüğü halde bu suallerde bahis konusu edildiği nisbette Türkiye'ye göç edenler arasında aile münasebetlerinin ve dayanışmasının değişmediğini müşahede eylemek mümkündür. Gümüşsuyu sâkinlerinin yukarıda incelediğimiz cevapları hariç, cevap kategorilerini tercihte bir değişme olduğunu gösterecek farklı bir kümeleşme mevcut değildir.

Endüstri mmtakalarında ve şehirlerde aile cesametinin ve bunu tâkiben aile münasebetlerinin ve dayanışmasının tâdile uğrayacağı hakkındaki tahminimizin aksine, etüd ettiğimiz grupta bu vukû bulmamıştır. Müteakip tablolardaki neticeler de bu müşahedemizi takviye etmektedir. Bunun bir sebebi aile cesametindeki değişmenin henüz bir temayül şeklinde oluşudur. Diğer bir sebep göçmenlerin, akraba ve dostlarından ayrı kaldıkları için, Türkiye'ye gelenlerle münasebetlerini devam ettirmek istemeleri olabilir. Diğer taraftan aile cesametinin küçülmesinde müessir olan iktisadî ve sair âmiller ailevi münasebetlerin ve dayanışmanın sahasını daraltacak kültürel, terbiyevî, ideolojik değişmelerle takviye edilmemiştir. Bir çok göçmen yalnız ilk okula devam ettiği için terbiyevî değişmelerin tesirine kolayca tâbi olamaz. Bundan başka değişmeye mukavemeti bertaraf edecek kültürel, terbiyevî ve ideolojik değişmeleri müessir kılmak için uzunca bir zamana ihtiyaç vardır.

Bu meselede bir neticeye varmak için aile münasebetlerinin ve dayanışmasının mahiyeti, gerek göçmenler gerek yerliler arasında daha derinlemesine incelenmelidir. Umumî olarak aile cesameti bakımından göçmenler Türkiye'de şehirlerdeki şartlara tedricen intibak etmektedirler; buna mukabil ileride kültürel, terbiyevî ve ideolojik değişmelerin meydana getireceği, aile münasebetlerinde ve dayanışmasında farklılaşmalar olabilir.

TABLO III.

*Bir arada oturan aileniz fertleri kendilerine
ayrı ayrı mı kazanç sağlıyorlar?*

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Evet	% 80	% 53
Hayır	% 13	% 45
Meçhul	% 7	% 2
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Yoksa bir san'at seçip müşterek mi çalışıyorlar ?

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Evet	% 6	% 8
Hayır	% 80	% 87
Meçhul	% 14	% 5
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

*Bulgaristan'da iken aile fertleri ile mi,
ayrı ayrı mı çalışırlardı ?*

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Ayrı	% 33	% 40
Beraber	% 20	% 21
Çalışmazdı	% 22	% 16
Evvelce beraber çalışırlardı, sonra ayrıldılar	% 6	% 7
Meçhul	% 19	% 16
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Görülüyor ki Hürriyet mahallesinde ve Gümüşsuyunda ankete katılan göçmenlerin ekserisi kendileriyle birlikte oturan aile fertle-

rimin ayrı ayrı hayatlarını kazandıklarını belirtmekte, aynı işte müşterek çalıştıklarını söylememektedirler. Münferit olarak çalışıp hayatım kazandığımı bildirenlerin nisbeti Hürriyet mahallesine nazaran Gümüşsuyunda daha azdır. Fakat müteakip suale cevaben aynı işi seçip müşterek çalıştıklarını söyleyenlerin nisbeti Gümüşsuyunda hayli arttığı için önceki sual yanlış anlaşılabilir.

Gümüşsuyunda ve Hürriyet mahallesinde iskân edilen göçmenler arasında birlikte çalışma temayülünün Bulgaristan'a nisbetle Türkiye'de daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Bununla beraber bir çok göçmenin Bulgaristan'da iken çalışacak yaşta olmadığı ve o bakımdan mukayese yapamayacakları hatırdâ tutulmalıdır. Onun için elde ettiğimiz mütalardan Bulgaristan'daki durumu istidlâl etmek güçtür. Rus istilâsının tesirlerini de gözönünde tutmak gerekir. Bunlara rağmen hayatını münferiden kazanma temayülünün Gümüşsuyunda ve Hürriyet mahallesinde daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Bu şekilde göçmenlerin iktisaden bağımsız olmaları gerçekleşir.

TABLO IV.

Herkese ekmek parasını kazandığı takdirde aile efradından ayrı oturmak mı, beraber oturmak mı taraftarısınız ?

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Berber	% 75	% 80
Ayrı	% 17	% 19
Meghul	% 8	% 1
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

(Çalışma ve aile fertlerinin bir arada oturması hususunda) Bulgaristan'da iken de aynı şekilde mi düşünüyordunuz ?

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Evet	% 73	% 84
Hayır	% 6	% 8
Meghul	% 21	% 8
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Birlikte oturma isteği bakımından, iktisadî faktörün tesirine rağmen aile münasebetlerinin henüz değişmediği anlaşılmaktadır. Ankete cevap veren göçmenlerin ekserisi ayrı ayrı hayatlarını kazandıkları takdirde dahi halihazır aile fertleri ile birlikte oturmayı arzu edeceklerini belirtmekte ve Bulgaristan'da iken de aynı şekilde düşündüklerini söylemektedirler. Cevap verenlerin ancak beşte bire yakın bir kısmı o takdirde halihazır aile fertleri ile birlikte oturmayacaklarını ifade etmişlerdir. O bakımdan yakın bir gelecekte aile cesametinde önemli bir değişme beklenemez. Ayrıca Gümüşsuyunda ve Hürriyet mahallesinde göçü müteakip bazı ailelerin cesametinde zaten bir değişiklik olduğu da hatırdan tutulmalıdır.

TABLO V.

Bulgaristan'da köylü kadınlar çalışıyorlar mıydı ?

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Çalışırdı	% 91	% 99
Çalışmazdı	% 2	—
Vevap vermeyenler	% 7	% 1
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Bulgaristan'da iken şehirli kadınlar hangi tarihlerde çalışırlardı ?

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Her zaman	% 44	% 34
1944 den sonra	% 17	% 51
Meğhul	% 39	% 15
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Türkiye'de kadınların çalışıp kazanması sizce doğru mudur ?

	Hürriyet	Gümüşsuyu
Zaruret	% 44	% 24
Zaruret olsa da razı değil	% 13	% 36
Her zaman çalışsın	% 22	% 35
Meğhul	% 21	% 15
Mecmu nisbet	%100	%100
Ankete katılanlar	(45)	(93)

Örnek grupta elde edilen neticelere göre köylü kadınlar Bulgaristan'da daima çalışmışlardır; şehirli kadınlar arasında çalışanlar Rus istilâsını müteakip artmıştır. Göçmenler Türkiye'de kadınların çalışmasına karşı çeşitli şekilde vaziyet almışlardır. Çoğu zaruret dolayısıyla rıza göstermektedir. Ankara'da muhtelif içtimaf ve iktisadî tabakaları içine alan ve 2.000 kişiye sualler sormak suretiyle yapılan, kadınların çalışmasına ve bunun aile bütçesindeki rolüne dair bir ankette, buna benzer neticeler elde edilmiştir. Ankete iştirâk eden ve çalışan kadınların çoğu zaruret dolayısıyla çalıştıklarını belirtmişlerdir [22].

[22] H. Topçuoğlu, *Kadınların Çalışma Salkleri ve Aile Bütçesindeki Rolü*, (Ankara, 1955), sf. 22.